

Получена: 16.09.2019 г.

Приета: 21.10.2019 г.

КЪЩИТЕ НА МИС ВАН ДЕР РОЕ

Й. Ликов¹

Ключови думи: флуидно пространство, универсално пространство, конструктивна и структурна честност

РЕЗИЮМЕ

Интересът към творчеството на Мис ван дер Рое не стихва, дори се засили през последните години. В настоящата статия се разглеждат и анализират еднофамилните жилищни сгради, проектирани от Мис. Хронологично е проследено развитието на архитектурата от ранните му проекти на традиционни къщи, през концептуалните му проекти до значимите му реализации, както в Германия, така и в Съединените щати. Акцентът е поставен на познатите му творби като Къща Тугенхат и Къща Фарнсуорт, но са разглеждани и по-малко известни еднофамилни сгради (проекти и реализации). Включен е и германският павилион на изложението в Барселона от 1929 г., поради огромното влияние на тази сграда именно върху развитието на индивидуалните жилищни сгради. Анализирани са архитектурните принципи и стратегии на Мис и тяхната еволюция през годините в тази сфера.

1. Въведение

Има архитекти, чието име става нарицателно за стил. Подобно например на Паладио, чийто стил се налага в Англия през 17-ти век, стилът Мис се утвърждава като запазена марка. Един от най-влиятелните архитекти на 20-ти век, баща на Модернизма в архитектурата, Мис ван дер Рое повече от всеки друг архитект изразява духа на съвременната технологична епоха.

Темите, върху които Мис работи, са фундаментални за архитектурата: конструкция, фасадна обвивка, пространство. Неговата яснота на изразяване, неговото внимание

¹ Йордан Ликов, ас. арх., кат. „Жилищни сгради“, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: y.likov@studio17.info

към детайлите, постоянният му стремеж към ред и оптимизация на строителния процес и днес са еталон за архитектите от цял свят. Вместо да търси индивидуална форма на изразяване, Мис се опитва да намери общоприложими принципи. Самият той се надява, че за работата му ще бъде съдено по степента, в която другите възприемат принципите, които той развива. Този рационален подход се различава радикално от този на Франк Лойд Райт, който винаги се стреми към уникални форми. Моделът на Мис на високоетажна сграда се превърна в почти повсеместен елемент на много градове в Северна Америка, а по-късно и в Европа. През осемдесетте години на миналия век се получи интересен парадокс. Мис беше критикуван от модерни историци и критици за това, че неговата архитектура е монументална, стигаща до класицизъм. От друга страна постмодернистите не го разпознаха като класицист. Отхвърляха го като главен виновник за скучните стъклени кутии, залели централните на големите градове.

Днес се радваме на спокойно и балансирано отношение към неговото архитектурно наследство. В контекста на формалните ексцесии през последните 15 години и стремежа за създаване на все по-ефектни и ексцентрични жестове, фокусът на Мис ван дер Рое върху основните и съществените аспекти на архитектурата отново придобива актуалност. Ако за неговите проекти за обществени сгради и влиянието, което са оказали на съвременната архитектура е изписано много, то за неговите еднофамилни жилищни сгради се знае по-малко. Интересно е да се проследи развитието на Мис като архитект, а също и на неговите принципи и формални стратегии в тази сфера.

2. Ранна кариера

Мис ван дер Рое (1886 – 1969 г.) е роден в Аахен, син на каменоделец. От малък чиракува при баща си. По-късно започва да работи в различни архитектурни фирми, където се изявява като отличен художник. През 1905 г. се премества в Берлин, където работи в ателието на Бруно Пол. Там се запознава с творчеството на Карл Фридрих Шинкел, чиито изчистени монументални, неокласически форми оказват сериозно влияние на младия творец. Независимо, че няма архитектурно образование, Мис започва да получава поръчки, основно на еднофамилни сгради.

Първата му творба, **Къща Риел (1907 г.)** (фиг. 1, 2) се отличава с ясна, двойно симетрична схема. Забележителна е източната фасада, в една линия с подпорната стена. Чиста триъгълна призма стъпила на четири колони загатва за бъдещите структурни търсения на архитекта. Къщата прави впечатление на арх. Петър Беренс, който го кани като асистент в своето ателие. Там той се среща и чиракува съвместно с бъдещите колоси на модерната архитектура Валтер Гропиус и Ле Корбюзие.

Фиг. 1, 2. Къща Риел (1907 г.)

През този период Мис проектира и реализира още няколко подобни, по-скоро конвенционални къщи, между които: **Къща Перл (1911 г.)** (фиг. 3), **Къща Урбиг (1917 г.)** (фиг. 4), **Къща Ридер (1923 г.)** (фиг. 5), **Къща Мослер (1926 г.)** (фиг. 6). Тези проекти, без да се шедьоври, имат качества и помагат на автора бързо да се утвърди като архитект със самостоятелна проектантска практика. Някои от къщите са завършени по-късно от времето на проектиране, поради войната, и са претърпели известни промени. Например Къща Ридер е била първоначално с плосък покрив. Мис проявява професионализъм, отлично познаване на строителните детайли и материали. В тези къщи личи влиянието, освен на Шинкел и на неговия ментор по това време Петър Беренс, още и на Берлаге и Анри ван дер Велде, най-прогресивните архитекти за своето време.

Фиг. 3. Къща Перл (1911 г.)

Фиг. 4. Къща Урбиг (1923 г.)

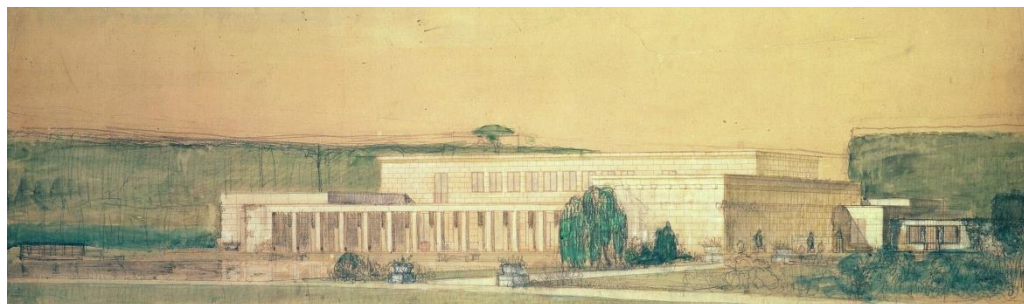
Фиг. 5. Къща Ридер (1923 г.)

Фиг. 6. Къща Мослер (1926 г.)

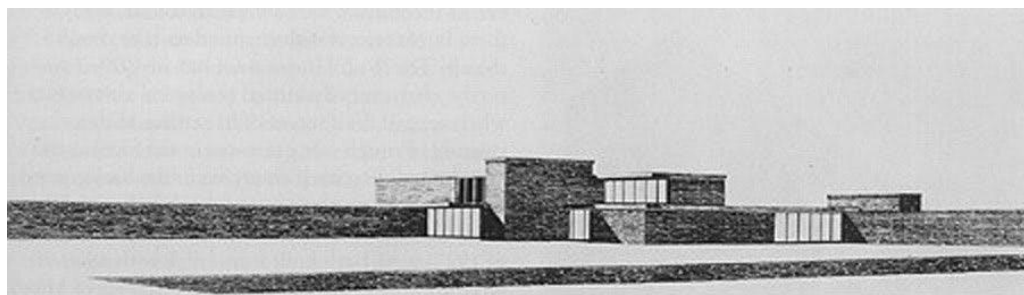
3. Мис като модерен архитект

След Първата световна война Берлин е един от центровете на модерното изкуство. Модерните художници и архитекти се включват в различни сдружения, организират изложби, издават списания. Кипи интензивен културен живот. Раждат се идеи, които ще предопределят развитието на изкуството и архитектурата за години напред. Мис се присъединява към този артистичен авангард в търсене на нови изразни средства, отговарящи на съвременната индустриална епоха. През 1919 г. Гропиус кани Мис да участва в „Изложба на непознати архитекти“. Мис обаче представя свой стар проект, изцяло в стил Шинкел: **Резиденция Крьолер Мюлер (1911 г.)** (фиг. 7). Гропиус обаче отказва да приеме проекта на Мис като се аргументира, че се търси нещо напълно различно.

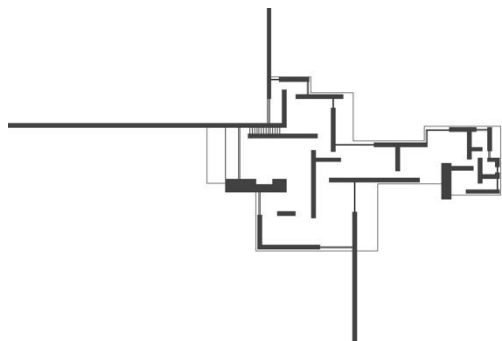

Фиг. 7. Резиденция Крьолер Мюлер (1911 г.)

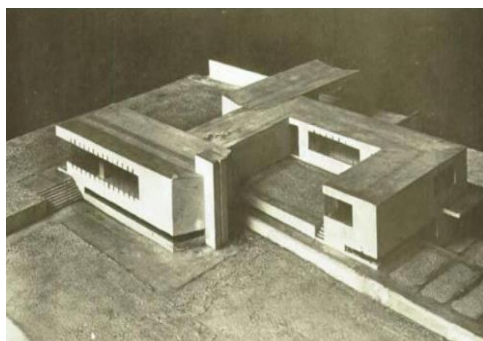
Това е повратна точка в кариерата на Мис ван дер Рое. Той променя диаметрално своя архитектурен език. Променя още и името си като добавя фамилното име на майка си: ван дер Рое. Наред с първите си модерни идеи за стъклени небостъргачи на Фридрихщрасе, той създава няколко концептуални проекта за извънградски къщи, останали нереализирани. Скиците и рисунките на **Тухлена провинциална къща (1923 г.)** (фиг. 8, 9) и **Бетонна провинциална къща (1924 г.)** (фиг. 10, 11) оказват огромно влияние в развитието на архитектурата на модерната къща. Композицията на Тухлената къща, строго геометрична, напомняща рисунките на Ван Десбург, представлява система от стени, противопоставени една на друга под прав ъгъл. Тухлените стени се редуват с широки остъклени отвори. Мис взривява традиционната представа за къща като създава нова концепция за стената като архитектурен елемент. Тя вече не ограничава само вътрешното пространство, а излиза и оформя външно пространство, свързано с природата. При Бетонната къща Мис използва стоманобетон, революционна тогава технология. Бетонните стени, хоризонтални и вертикални затварят вътрешното пространство и същевременно продължават навън конзолно и осъществяват връзка на архитектурата с ландшафта. Всеки елемент от композицията отговаря на определена зона от външните пространства, ориентирани в различни посоки. Тук несъмнено се усеща влиянието и на Франк Лойд Райт и неговите проекти за прерийни къщи, издадени в *Уасмут фолио*, по време на неговия престой в Европа преди войната.

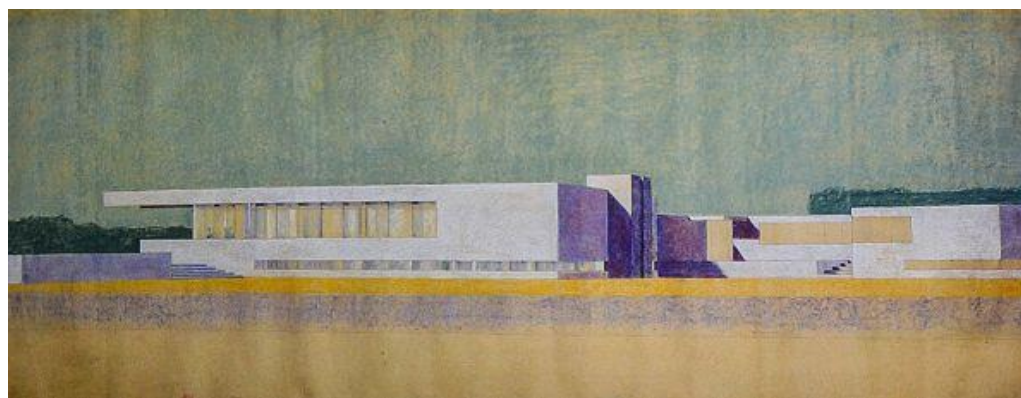
Фиг. 8. Тухлена провинциална къща (1923 г.).
Мис ван дер Рое

Фиг. 9. Тухлена провинциална къща (1923 г.).
Мис ван дер Рое, план

Фиг. 10. Бетонна провинциална къща (1923 г.).
Мис ван дер Рое, макет

Фиг. 11. Бетонна провинциална къща (1923 г.). Мис ван дер Рое

По-късно Мис развива своите идеи в редица елегантни къщи с отлични пропорции, усещане за ред, дисциплина и благородно излъчване: **Къща Волф (1925 г.)** (фиг. 12, 13), **Къща Ланге (1928 г.)** (фиг. 14, 15) и **Къща Естер (1928 г.)** (фиг. 16, 17). Мис използва тухла за облицовка, единствен сред модерните архитекти по това време, като всички фасади са съобразени с модула на тухлата. Покривите са плоски, отворите са широки. Добавени са бели хоризонтални козирки като акцент. Тук той обаче се сблъсква с нежеланието на своите клиенти да възприемат по-отворена структура на външните и вътрешните пространства. Мис се стреми да отвори плана, търси да създаде свободно флуидно пространство, но получава категоричен отказ. В бъдеще той ще има сходни проблеми, когато се опитва да проведе своите радикални идеи именно при еднофамилните жилищни сгради. По тази тема по-късно Мис взема отношение в шеговитата форма: „Никога не говорете с клиента за архитектура. Говорете с него за децата му. Това е просто добра политика. През по-голямата част от времето той няма да разбере какво има да му кажете за архитектурата. Способният архитект трябва да говори на клиента, каквото самият клиент иска да чуе. В повечето случаи клиентът не знае, какво иска“¹.

¹ Мис ван дер Рое в разговор с Хенри Томас Кадбъри, „Списание Архитектурна асоциация“ (1959).

Фиг. 12, 13. Къща Волф (1925 г.). Мис ван дер Рое

Фиг. 14, 15. Къща Ланге (1928 г.). Мис ван дер Рое

Фиг. 16, 17. Къща Естерс (1928 г.). Мис ван дер Рое

През 1927 г. Мис е организатор на строителното изложение във Вайсенхоф, Щутгард, оказало огромно влияние върху развитието на модерната архитектура. Той кани елита на модерната архитектура по това време: Гропиус, Шарун, Таут от Германия, Корбюзие и Жанре от Франция, Ауд и Щам от Холандия и др., които проектират модерни къщи. Самият Мис се заема с апартаментна сграда. След успеха на Вайсенхоф на Мис е възложено да проектира **Германския павилион на изложението в Барселона** през 1928 г. (фиг. 18 ÷ 22). Безспорен шедьовър, тази сграда е кулминация на неговото творчество от европейския му период и остава сред най-добрите постижения на Модерното

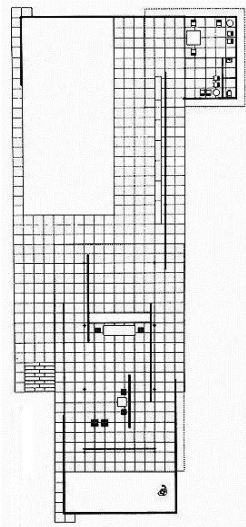
движение, а и на световната архитектура въобще. Сградата, разбира се, не е жилищна, но по своите размери и обзавеждане много наподобява такава. Мис отказва да прави панаирен павилион в традиционния смисъл като място, което да побере и да рекламира промишлени и други стоки, постижения на германската следвоенна икономика. Той създава една архитектурна скулптура като място за почивка и спокойствие за посетителите на панаира. „Това беше най трудната задача, с която някога съм се сблъсквал, защото аз бях своя собствен клиент“, казва Мис, „Можех да направя това, което ми харесва“¹.

Върху подиум от травертин с широчина 17,5 m, осем метални колони поддържат правоъгълна плоча с големи конзоли, която напомня на прерийните къщи на Райт. Стените, независими от колоните, едновременно отварят и заграждат преливащи едно в друго пространства, което е тема на Мис още от Тухлената провинциална къща. Контрастът между ортогонално подредените метални колони и стените-прегради, стъклени или облицовани с различни каменни облицовки, създава усещане за **флуидност на пространството**, което е и най-голямото достойнство на тази сграда-манифест. Чувството е, че сякаш преставаш да докосваш пода и започваш да плуваш във въздуха. За първи път стената е освободена от носещи функции по един категоричен начин. Тя е просто екран, който отделя едно от друго различните функционални звена. Стъклените стени и водните площи участват във впечатляваща игра на сенки и отражения, в зависимост от избора на гледна точка. Тънките кръстообразни колони, облицовани с огледална хромирана ламарина, предизвикват противоречиво тектонично усещане. Те са отделени от стените, самостоятелни, прегледно разположени в модул, същевременно тяхната огледалност ги прави невидими. Богатството и динамиката на пространството са постигнати с минимални средства и страхотно чувство към детайла. Мебелите са проектирани специално за изложението и са съвместна работа с дизайнерката Лили Райх. Павилионът е разрушен веднага след изложението, но е възстановен с голяма прецизност в края на миналия век от каталунски архитекти. Днес е място за поклонение на архитектите от цял свят.

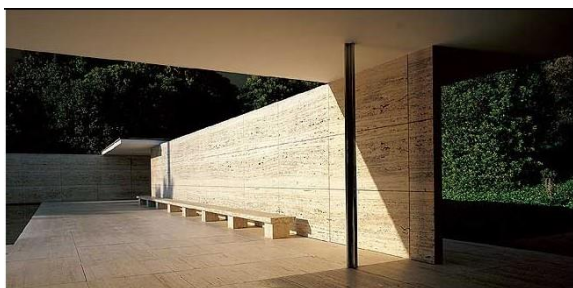

Фиг. 18. Павилион Барселона (1929 г.). Мис ван дер Роє

¹ Christian Norberg-Schulz, “Разговор с Мис ван дер Роє” (1958).

Фиг. 19, 20. Павион Барселона (1929 г.). Мис ван дер Рое, изглед, план

Фиг. 21, 22. Павион Барселона (1929 г.). Мис ван дер Рое

Фиг. 23. Вила Тугенхат (1930 г.). Мис ван дер Рое

През 1930 г. Мис проектира **Къща Тугенхат (1930 г.)** (фиг. 23 ÷ 27), която може да се възприеме като жилищен вариант на павилиона в Барселона. Отново наблюдаваме **архитектурен минимализъм, флуидност на вътрешното пространство** и изключителна елегантност. Откъм подхода къщата е на един етаж, а към градината се развиват още два. Металната конструкция (на квадратен модул) позволява разпределителните стени да оформят свободно отделните функционални пространства. Използваните материали: оникс, травертин, африканско дърво, огромните плъзгащи се витрини, както и модерните системи за отопление и вентилация вдигат много цената на изпълнение, и този факт е силно критикуван от лявото крило на архитектурния елит по това време. Днес къщата е обявена за паметник на архитектурата от Юнеско и се използва за музей.

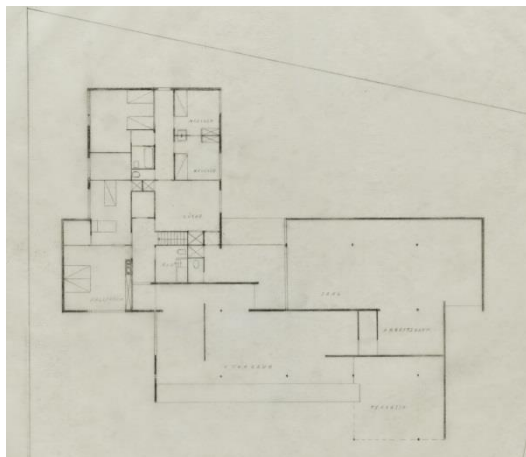

Фиг. 24, 25. Вила Тугенхат (1930 г.). Мис ван дер Рое

Фиг. 26, 27. Вила Тугенхат (1930 г.). Мис ван дер Рое, изглед и планове

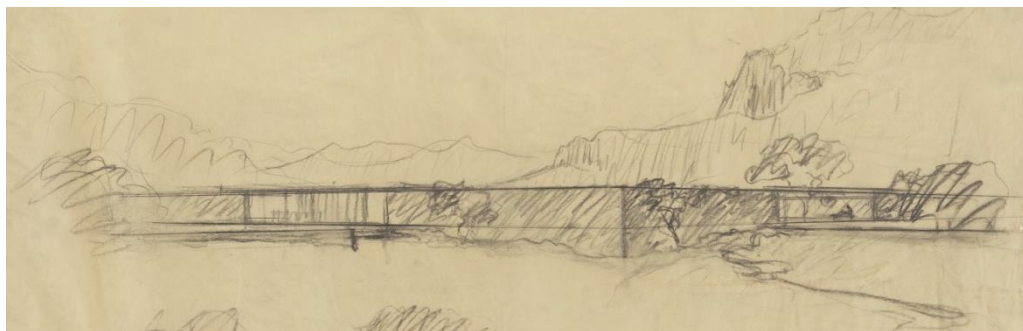
По това време Мис проектира още няколко еднофамилни сгради, за съжаление нереализирани по различни причини, от чиито проекти са останали отделни скици и снимка от макет. **Къща Емил Нолде (1929 г.)** (фиг. 28) прави впечатление с богатото пространство на дневната част, широко остъклено. Отново имаме модулна конструкция от кръстообразни колони. **Къща Герике (1930 г.)** (фиг. 29) е участие в конкурс, където Мис не успява да се справи със срока. За **Планинска къща (1930 г.)** (фиг. 30) и **Къща на склона (1930 г.)** (фиг. 31) се знае много малко. Ирландското студио Скот Талон Уокър използва идеята от скицата на Къща на склона, за да реализира своята Къща Гулдинг (1971 г.) (фиг. 32).

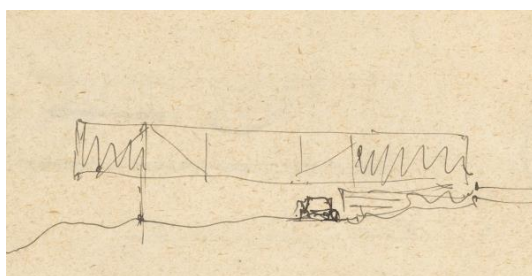
**Фиг. 28. Къща Емил Нолде (1929 г.).
Мис ван дер Роë, план**

**Фиг. 29. Къща Герике (1930 г.).
Мис ван дер Роë, макет**

Фиг. 30. Планинска къща (1930 г.). Мис ван дер Роë, скица

**Фиг. 31. Къща на склона (1930 г.).
Мис ван дер Роë, скица**

**Фиг. 32. Къща Гулдинг (1971 г.).
Скот Талон Уокър**

Последната къща, проектирана и реализирана от Мис в Германия по това време е завършена през годината, през която Баухаус е затворен. Негов последен директор е именно той: **Къща Лемке (1933 г.)** в Берлин, известна сега като Къща Мис ван дер Роë. Отново тухлена облицовка и две големи витрини, с квадратен модул на дограмата, които си контактуват чрез двора.

Фиг. 33, 34. Къща Ремке (1933 г.). Мис ван дер Рое

Тези години се характеризират с израстването и налагането на Мис ван дер Рое, наред с Гропиус, Корбюзие и Райт като един от водещите архитекти, пионери на модерната архитектура. Могат да се определят следните характерни черти за този период от неговото творчество:

- **Осъзнаване и налагане на свободния план. Пълно освобождаване на стената като самостоятелен архитектурен елемент.**
- **Динамично, флуидно вътрешно пространство във взаимодействие с външното.**
- **Конструктивен модулен ред. Кръстообразни колони, независими от ограждане и стени.**

Междувременно поради настъпилата икономическа криза и политическите промени в Германия Мис е принуден да напусне страната си. Както много от колегите му от Баухаус, Мис ван дер Рое емигрира в Съединените щати през 1937 г.

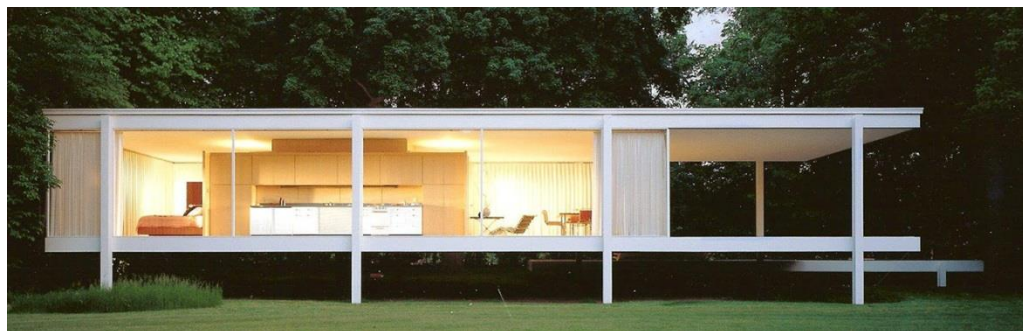
4. Американски период

На своя лекция пред студенти през 1938 г. в Масачузетския технологичен институт Мис ван дер Рое заявява: „Нищо не изразява по-добре значението и целите на нашата работа, както думите на Св. Августин: „Красотата е блясък на истината.“¹ Според Мис истината е проста и логична. Архитектурната същност може да бъде красива, без да има нужда да се добавя каквото и да е било. Неговата прочута фраза: „**По-малкото е повече**“ не е проектантски съвет на един естет, какъвто безспорно е Мис. Това е етичен код, който предполага съсредоточаване върху същественото и въздържане от излишното. Архитектурата е изкуство само по себе си, без украса и декорация. Същественото според Мис е логична, прегледна и технологично обусловена конструкция, с ясен тектоничен израз. Мис достигна най-далеч от всички модерни архитекти в посоката на **конструктивна и структурна честност**. Подобна стратегия, безспорно подходяща за офис сграда, Мис успява да проведе и при първата си еднофамилна жилищна сграда в Америка.

Къщата Фарнсуорт (фиг. 35, 36, 37) е проектирана в периода 1945 – 1947 г. и е предпоследната реализирана еднофамилна жилищна сграда на Мис Ван дер Рое. Построена е чак през 1951 г. Тук минимализмът на Мис достига връхна точка. Ако си спом-

¹ Мис ван дер Рое, „Лекция“ (1938), публикувана от Фриц Нюмайер

ним скицата на Корбюзие „Дом-ино“, ще намерим разликата в колоните, които тук тангират на хоризонталните плочи. Мис продължава своя стремеж да опрости максимално конструкцията, да я технологизира и същевременно да я естетизира. Отказва се от традиционните начини на композиция и извежда конструкцията като основен естетически похват. Той дълбоко вярва, че архитектурата трябва да отговаря на новата модерна ера, основана на бързо индустриално и технологично развитие, и още, че индивидът може да постигне хармония и единство със своето време. Мис разбира функционализма като създаване на **универсално пространство** и се стреми да намери и адекватната конструкция и „обвивката“, **кожа и кости** (skin and bones). Къщата се намира близо до река, затова е повдигната на 1,6 m от терена. Състои се от три еднакви хоризонтални плочи, двете затварящи къщата и една открита, предназначена за живот на открито. Изцяло остъклена, тя е напълно отворена към природата. В тази връзка Мис споделя, че природата, възприемана през стъклените витрини, придобива по-голямо значение, отколкото ако се гледа отвън. Фарнсуорт, майсторска творба на големия Мис, днес е обявена за паметник на архитектурата и е превърната в музей.

Фиг. 35. Къща Фарнсуорт (1951 г.). Мис ван дер Рое

Фиг. 36, 37. Къща Фарнсуорт (1951 г.). Мис ван дер Рое

Мис ван дер Рое реализира само още една еднофамилна жилищна сграда в Америка: **Къща Маккормик (1952 г.)** (фиг. 38) – едноетажна, стомана, стъкло и видими тухли, тук Мис отново развива своите идеи. Същата година той проектира и един концептуален проект: **Къща 50/50** (фиг. 39), която повтаря неговата конструктивна идея от Краун хол – две основни рамки, носещи покривната плоча.

Фиг. 38. Къща Маккормик (1952 г.). Мис ван дер Рое

Фиг. 39. Къща 50/50 (1952 г.). Мис ван дер Рое

В този период от своето творчество Мис изоставя архитектурната композиция като функционален израз на заданието, както и динамичното флуидно пространство. Съсредоточава се върху следните принципи:

- **Конструктивна чистота в нейния тектоничен и технологичен смисъл. Ясно разграничение между конструкция и архитектурна обвивка.**
- **Универсално пространство (или както Мис го нарича чисто или свободно пространство), позволяващо многофункционално използване.**

5. Заключение

Мис ван дер Рое не търси уникалност в архитектурните форми, независимо от огромния си талант. Неговата работа предполага съдържаност, дисциплина на духа и вяра в своята архитектурна стратегия. Цял живот преследва амбициозна мисия да създаде нов архитектурен език, който да бъде адекватен на новата технологична ера. Той отхвърля историцизма и футуризма и се съсредоточава върху реалните функционални, конструктивни и пространствени проблеми на сградите. Всеки аспект на неговата архитектура, от цялостната концепция до най-малките детайли, подкрепя усилията в тази посока. Перфекционист, Мис отлично познава строителния процес, строителните технологии и материали. Неговите проекти за индивидуални жилищни сгради са ярко доказателство в тази посока.

Сред наследниците и продължителите на делото на Мис и в същото време автори на еднофамилни къщи могат да се посочат: Луис Кан, Рем Коолхас, Алберто Кампо Баеза, Петер Цумптор, Дейвид Чипърфийлд и японските архитекти Тадао Андо и Шигеру Бан. Уместността на идеите на Мис се потвърждава от наградата на негово име, годишно присъждана на млади талантиливи архитекти.

Модерната архитектура е глобално явление. Тя е универсална, подобно на класическата или готическата архитектура. На въпроса „Класицист ли е Мис?“¹, еднозначният отговор е: Мис ван дер Рое е класик на архитектурата.

ЛИТЕРАТУРА

1. Филип Джонсън. Мис ван дер Рое. 1947.
2. Kenneth Frampton. Modernism and Tradition in the Work of Mies van der Rohe, 1920-1968. 1986.
3. Сандра Хъни. Мис ван дер Рое: Европейски проекти. Архитектурна монография, 1986.
4. Шон Пикерсгил. Мис ван дер Рое и философията на работа. 1997.
5. Сонит Бафна. Морфология на ранните модерни жилищни планове. Геометрия и генотипни тенденции в проектите на Мис ван дер Рое. 1999.
6. Рансу Ким. Строителното изкуство (баукунст) на Мис ван дер Рое. 2006.
7. Логари Касас Камбра. Различна гледна точка към работата на Мис ван дер Рое. 2014.
8. Карстен Крон. Мис ван дер Рое. Реализирани проекти. 2014.
9. Моника Гала-Валзовска. Чертожно търсене на архитектурно пространство. Нереализираните къщи на Мис ван дер Рое. 2015.
10. Дитрих Нюман Ранните проекти на Мис ван дер Рое. 2016.
11. Джеймс Чърчил. Динамична архитектура в храма на Мис ван дер Рое. 2018.

THE HOUSES OF MIES VAN DER ROE

Y. Likov¹

Keywords: fluid space, universal space, constructive and structural honesty

ABSTRACT

The interest in Mies van der Rohe's creativity has not subsided, but even intensified in recent years. This article reviews and analyzes single-family residential buildings designed by Mies. The development of the architect has been chronologically traced from his early designs on traditional houses, through his conceptual designs to his significant realizations, both in Germany and in the United States. Emphasis is placed on his well-known works such as Tugendhat House and Farnsworth House, but less well known single-family buildings (projects and realizations) are also considered. The German Pavilion at the 1929 Barcelona Exhibition is also included, because of the huge impact this building has had on the development of individual residential buildings. The architectural principles and strategies of Mies and their evolution over the years in this field are analyzed.

¹ Yordan Likov, Assist. Prof. Arch., Dept. "Residential Buildings", UACEG, 1 H. Smirrenski Blvd, Sofia 1046, e-mail: y.likov@studio17.info